

LLUIS ESPINAL, un català màrtir de la justícia a Bolívia

Víctor Codina, sj

Presentació

I. El context i l'home

II. Paraula profètica

1. L'exorcisme dels ídols de la mort . . .

2. La fe en el Déu de la vida

III. El signe de la seva vida

1. La paràbola

2. L'explicació de la paràbola

IV. Interpretació teològica

Notes

Presentació

CRISTIANISME I JUSTÍCIA es complau a oferir aquest segon Quadern de la seva col·lecció, preparat a Bolívia per Víctor Codina, membre del nostre equip.

Per nosaltres LLUÍS ESPINAL és ja tot un símbol. De no haver marxat a Bolívia, ben segur que, hores d'ara, seria membre del nostre equip. Però la fidelitat a l'Esperit, cada cop més exigent en el compromís a favor dels germans, el porta a Bolívia, primer, i després a no callar cap paraula, ni que fos molesta als poderosos ..., fins a la mort!.

Per l'equip CRISTIANISME I JUSTÍCIA la seva vida és una paràbola de la **Justícia que brolla de la fe**.

Josep Sugrañes i Moliné
President
gener 1984

LLUÍS ESPINAL, UN CATALÀ, MÀRTIR DE LA JUSTÍCIA A BOLÍVIA

I. El context i l'home

Bolívia és un país meravellós, situat al cor geogràfic d'Amèrica del Sud. Però la seva gran riquesa humana i material es troba sotmesa als interessos d'unes minories nacional i estrangeres que han empobrit la majoria del país (1) i l'han convertit en escenari de continus cops i contracops militars (2). L'Església, per la seva banda, acostumada al regim de cristiandat i a beneir més que no a profetitzar, des de Medellín esta obrint els ulls a la nova tasca d'alliberament que li exigeix l'evangeli (3).

El poble bolivià, valerós i esperant un futur millor, a la practica, se sent com impotent i sense veu, davant la immensitat de la tasca i enfront dels tancs i les bales.

En aquest context humà i eclesial, típicament llatinoamericà, desenvolupa els millors anys de la seva vida i va morir Lluís Espinal.

Havia nascut al poble català de St. Fruitós de Bages, prop de Manresa, el 1932, i havia ingressat a la Companyia de Jesús el 1949. Acabada la seva formació sacerdotal, va estudiar Periodisme i Medis Audiovisuals a Bèrgam (Itàlia). Després de dos anys de treball a T.V.E. i de crítica de cinema a Barcelona, el 68 marxa a Bolívia, on va viure dotze anys, fins a la seva mort. Nacionalitzat bolivià (1970), tota la seva vida es consagra a la critica de la producció cinematogràfica, a la TV, a la radio i al periodisme. Col·labora a Radio Fides, als diaris "Presencia,, i "Ultima hora" de La Paz, produí diversos curtmétratges per a la Televisió Boliviana, forma part del grup productor cinematogràfic Ukamau, escriví deu llibres sobre cinema, fou professor de Medis de comunicació social de les Universitats Major de San Andrés i Catòlica de La Paz, i des del 79 dirigia el setmanari "Aquí". El 21 de març de 1980 fou segrestat a mitja nit, torturat i assassinat per un grup de paramilitars. Dos dies després era assassinat a San Salvador Monsenyor Oscar Romero (4).

Aquest home, dotat d'una especial sensibilitat artística i poètica (essent estudiant havia descobert i traduït els poemes de l'anglès Hopkins). no es limità a ser un professional dels medis de comunicació, sinó que en va fer l'instrument del seu servei al poble, desesperançat i sense veu, de Bolívia. L'experiència de la dictadura franquista que havia patit a Espanya, i sobretot, la seva integritat personal i un elemental sentit de la justícia, el convertiren en profeta de la llibertat i l'esperança.

Es trobà en una cruïlla ben definida: entre la mort i la vida, entre els ídols del poder que causen la mort i la vida del poble amenaçada. I optà per la vida i el Déu de la vida. La seva paraula es consagrà a exorcitzar els déus de la mort i a potenciar la fe en la vida. I això amb una radicalitat i una coherència tal, que el portaren a lliurar la seva vida pel poble, fent d'ella el gest existencial que verificava la sinceritat de les seves paraules.

II. Paraula profètica

1.—L'exorcisme dels ídols de la mort

A Espinal, en les seves estones d'oci, li agradava de tallar en fustes velles, en que expressava amb llibertat els seus temes favorits: unes mans que trenquen una cadena, uns homes agenollats que intenten alliberar-se d'una immensa bota que els oprimeix, un puny amb una estaca que manté oberta la boca d'un caimà, una multitud que es manté ferma i unida davant el setge d'un ramat de feres ... Amb aquestes imatges plàstiques, Espinal va visualitzar el que constituïa el nucli de la seva existència: una lluita contra els ídols de la mort, contra el feixisme, contra la dictadura, contra el sistema socio-polític que amenaça el poble. Per ell, la dictadura era, en el fons, un mecanisme de mort. D'aquí surt la seva repetida tornada:

“Ja n'hi ha prou de mort. Ja n'hi ha prou de destrucció” (5). “Maleïda sigui la mort!. Maleït sigui el masclisme que ens la fa mirar sense parpellejar, com si això fos heroisme i no simplement insensatesa!” (6). “Ja n'hi ha prou de cultivar la mort i de fer morir per res!” (7).

Aquestes morts, per desgràcia, tan freqüents a Bolívia, no són morts ocasionals, sinó morts violentes: “morir en un abocador d'escombraries, morir amb les armes a la ma, morir en un interrogatori policial” (8). Són fruit de tot un sistema egoista i opressiu. Per això Espinal ataca l'arrel. És el sistema el que està corromput radicalment sense que sigui possible reforma: no es respecta la vida, ni la dignitat humana, ni la llibertat política, ni 1 “habeas corpus”, ni la llibertat d'opinió, ni la llibertat de pensament:

“Els tirans maleeixen les idees perquè amb les idees arriba el que és nou, la renovació i la llibertat. No hi ha grillons capaços d'empresonar les idees” (...) “Les idees només es maten, tornant insensible al ser racional, deshumanitzant-lo. Això han fet servir els dictadors per mantenir-se en el poder: esterilitzat el pensament. Sense pensament no hi ha llibertat, i llavors l'obediència i la rutina s'imposen com en una granja” (...) “Les idees a la llarga venceran les forces sordes dels diners i de les armes” (9).

Per això els dictadors exerciten la censura: tenen por a la veritat i a la llibertat i se senten al·ludits constantment (10).

La crítica a la dictadura banzerista i als règims militars pseudo-democràtics és persistent. En començar l'any nou de 1972, un any després del cop d'estat de Banzer, Espinal augura una vida nova:

"Abans que res, desitgem una Bolívia per a tots els bolivians, sense que haguem d'assassinar-nos els uns als altres, exiliar-nos els uns als altres, ni prendre'ns mútuament la feina.

Desitgem a la pàtria un 1972 sense pena de mort, amb universitat funcionant normalment, sense camps de concentració, sense terrorisme ni detencions.

Un any en el qual els qui tinguin càrrecs públics no s'enriqueixin pels seus percentatges en préstecs internacionals, sinó que solament serveixin el poble.

Un any sense matances de Sant Joan, ni cap altre sant (...)

Un any en el qual els tècnics intermedis no emigrin fora del país; en el qual els metges tinguin on treballar; en el qual ningú tregui els diners a l'estranger en maletes de doble fons. un any sense diners per a traïdors i traficants de cocaïna (...) un any, en fi, de vacances per a la policia i per a la repressió" (11).

Precisament les seves crítiques al narcotràfic seran probablement un dels motius de la mort d'Espinal ...

Aquest sistema de mort, mort ràpida o mort lenta de tot un país, sotmès a condicions infrahumanes per una minoria nacional que està aliada al gran capital internacional, no té possibilitat de reforma. Cal un canvi radical, una alternativa diferent. Tot està corromput. Fins i tot la justícia és venal i els crims polítics resten impúnits (12).

En aquest desemmascarament de la dictadura i de la temptació nazi (13), Espinal alertarà també contra els qui per por o per falta de neutralitat, en el fons eren col·laboracionistes del sistema de mort:

“El col·laboracionista és abans que res un oprimat, però col·labora per por, pressió o simple acomodament i rutina. El col·laboracionista neix on hi ha una potencia estrangera d'ocupació; a l'ombra de les dictadures, i en moments de por i de repressió” (14).

En un sistema d'injustícia no és possible la neutralitat Qualsevol opció és política, tant el “sí”, com el “no” o “l'abstenció” (15).

Indubtablement aquestes observacions també valen per a l'Església:

“Per exemple, l'Església fa política (ho vulgui o no) quan parla i quan calla. Si ella no s'alinea, les mateixes circumstàncies l'alineen” (16).

També l'Església mereix la crítica que fa als col·laboracionistes:

“Sovint, l'Església ha pres aquest posat col·laboracionista. Per això s'ha entès tolerablement amb els règims opressors. La seva pròpia diplomàcia li ha facilitat el camí. Per això, es repeteix periòdicament i a tot arreu, que les relacions de l'Església amb l'Estat són bones”(17).

Espinal s' indigna contra els qui voldrien una Església voluntàriament taciturna, del silenci, a diferència de l'Església que no pot parlar perquè li han tallat la llengua:

“Seria una matussera Església del silenci la que callés per por a perdre els darrers dels seus antics privilegis, si callés per covardia i falsa prudència. Per fidelitat a Crist, l'Església no pot callar. Una religió que no tingui l'ardidesa de parlar a favor de l'home, tampoc té el dret de parlar a favor de Déu” (18).

I en una de les seves “Oraciones a quemarropa”, resa així:

“Que mai la teva Església sigui Església del silenci, ja que és la dipositoria de la teva paraula, que pregoni lliurament, sense reticències ni covardies. Que no calli mai ni davant del gran blanc ni davant de les armes” (19)

Hi ha una prudència que és simplement covardia, és la prudència d'aquest món, enemiga de Déu (20). Per això la seva crítica a les ambigüitats de l'Església és implacable:

“L'Església és dipositoria de la doctrina de Crist, però també del pecat humà (...) Gràcies a l'Església, avui es pot ser ateu de bona fe, perquè a més a més de llum, l'Església es fumerada” (21).

I més endavant:

“Fóra tan estrany que fos pobra l'Església de Crist obrer?. Fóra tan escandalós que deixessin de tenir protocol i sumptuositat els representants del Crist ajusticiat? (...) Qui podria pensar que els apòstols acabarien en diplomàtics?” (22).

Darrera d'aquesta Església connivent amb la dictadura i el poder es troba una concepció desencarnada del cristianisme, custodi de l'ordre establert i de la propietat privada, antirevolucionari, sense connexió amb la vida, que convida a la somnolència i nega l'encarnació:

“Alguns voldrien que la religió fos una aliada de les pompes fúnebres, que es dediqués a preparar els homes a ben morir. Però en realitat a la religió l'importa més la vida que la mort i ha de defensar els drets dels vius” (23).

Per això no volia que hom apel·lés al tribunal de Déu o de la història:

“Tota la realitat política nova l'hem de citar no només davant el tribunal de Déu i de la història, perquè aquests tribunals estan massa lluny i massa amunt. També l'hem de citar davant el tribunal del sentir popular d'ara i d'avui” (24).

Per Espinal en el “aquí” de la història hem de discernir els sistemes econòmics i polítics i la mateixa actuació concreta de l'Església. Es una història concreta de l'evangeli del judici final de Mateu (25).

2.—La fe en el Déu de la vida

La seva denúncia profètica contra els ídols de la mort i el seu sistema assassí es complementava positivament amb una opció per la vida. Vitalista per naturalesa, havia assumit el tema musical de la pel·lícula “Z” (inicial grega de “vida”) com a distintiu dels seus programes de cinema.

La vida és per ell sagrada:

“Aquest és un ensenyament fonamental que ens ha portat el cristianisme: la vida de qualsevol home és quelcom absolut, que no es pot vendre per res. Mai apreciarem suficientment la vida humana L'home no val pel que té, s no pel que és; simplement perquè és persona” (25).

Per això mateix no hi pot haver fatalisme davant la mort, sigui aquesta violenta o accidental. I la mort dels pobres fa brollar en ell una profunda indignació. Davant d'un indígena "ayoreo" assassinat impunement pel fill del patró, Espinal escriu:

"Però quan un pobre cau sobre la terra, el meu poble s'indigna, perquè la seva vida és tan sagrada com la d'un general o un bisbe. No, molt més sagrada perquè el pobre només té aquesta riquesa: la seva vida, amb que guanya el pa, amb que fecunda la terra" (26).

Aquest respecte per la vida el portava a valorar totes les dimensions de la vida humana: la llibertat, l'ansia de veritat i de justícia. I al poble com a subjecte col·lectiu de la vida. Enfront de la minoria assassina hi havia el poble, la majoria anònima i humil, trepitjat i marginat. Espinal se sent davant el poble com un "petit burgès", i desitja posar-se al meu servei, tornar-li el que d'ell ha rebut. Desitja estar al seu costat, "per escoltar la seva veu i propagar-la, per participar en la seva lluita" (27).

En iniciar el seu nou diària escriu:

"Tampoc nosaltres (per desgracia) som el poble, però volem ser els seus portaveus. Per això hem d'assumir la cultura del poble, al qual ens devem, amb els seus "valors,, i el seu "llenguatge" (28).

Progressivament descobreix la necessitat que el poble sigui el protagonista de la seva història, recuperi la seva memòria popular i sigui ell mateix artífex del canvi social (29).

El poble per avançar en la seva marxa de la història necessita pioners, profetes, homes de visió, que obrin camins de futur, encara que sigui amb risc. En canvi Espinal, critica les institucions "fòssils", ancorades en el passat i sense vida (30) i denuncia les societats que aixequen monuments als profetes que elles mateixes assassinaren (31).

El poble tampoc necessita màrtirs. En l'esborrany inacabat que es va trobar entre els seus papers després de mort, Espinal critica l'individualisme de qui desitja ser màrtir com a últim refugi per a un heroisme de petit burgès, i com un masoquisme de vitrina:

"En canvi el poble no té vocació de màrtir Quan el poble cau en el combat, ho fa senzillament, cau sense posats, no espera esdevenir estàtua" (32).

L'horroritza tot el que pugui semblar un culte a la mort:

"I si un dia els toca donar la vida, ho faran amb la senzillesa de qui compleix una tasca més, i sense gests melodramàtics" (33).

Aquestes darreres paraules, que reflecteixen la seva actitud en la vigília del seu assassinat, són una constant dels seus escrits.

Per una part, la vida és per entregar-se:

"No és cristià qui estalvia la vida per a ell mateix; l'aigua estancada es podreix" (34).

“La vida no és risc i qui no s'arrisca és indigne de la vida. Jesús es va arriscar i fou mal comprès” (35).

Però, per altra part:

“Gastar la vida no es fa amb gests ampul·losos i falsa teatralitat. La vida es dóna senzillament, sense publicitat, com l'aigua de la vessant, com la mare dóna el pit al seu fill, com la suor humil del sembrador” (36).

Espinal experimenta la vida com un misteri, com un do que ens ultrapassa:

“El futur és un enigma, el nostre camí s'interna en la boira, però volem continuar donant-nos, perquè Tu estàs esperant en la nit amb mil ulls vessant llàgrimes” (37).

Aquesta vida no és un absurd:

“Ens sentim sota el teu disseny, Senyor, estem a les teves mans perquè tu intervens per donar sentit al tram incoherent de la nostra vida” (38).

Així, enfront de l'imperi de la mort, Espinal, unit el poble, llança un crit esperançat de vida:

“Però la majoria dels bolivians creiem encara en la vida i creiem que no serveix per a res, maltractar la persona humana” (39).

Aquesta fe en la vida és un acte de fe en Déu, senyor i autor de la vida i en Jesús el vivent ressuscitat:

“Es inútil cercar el Déu vivent entre els mots (Lc 24, 5). Volem anar més enllà del legalisme i de les practiques manotejades, per cridar que Tu ets la vida (Jo 14, 6)” (40).

III. El signe de la seva vida

1.—La paràbola

Com tots els profetes, Espinal va acompanyar les seves paraules amb gests profètics. Més encara, tota la seva vida és com una gran paràbola del Regne.

Les seves paraules sobre la necessitat de lliurar la vida pel poble, les va realitzar existencialment. Tota la seva vida va estar en servei del poble: es va donar als universitaris, als joves, oients i televidents, a les gentes senzilles del barri “Villa San Antonio” on anava els diumenges a celebrar missa, als seus companys de comunitat i de treball, als seus amics, al poble senzill.

Quan Banzer va fer el cop d'estat, els presos escoltaven amb atenció les seves valentes editorials a radio Fides sobre el respecte a la vida i a la constitució. Espinal va col·laborar activament en la creació i activitat de l'Assemblea permanent de Drets humans, i va acceptar la direcció del setmanari “Aquí”, davant la insistència dels seus companys periodistes. vivia amb un grup de jesuïtes en un barri popular de La Paz, en una comunitat que incloïa altres persones (matrimonis i joves), i que sempre estava oberta a acollir els perseguits.

Les seves actuacions eren sovint conflictives. Encara a Espanya, va dimitir de TVE quan el seu programa “Cuestión Urgente” fou retallat per la censura franquista, en prohibir-li reproduir escenes de les míseres vivendes dels immigrants i una entrevista amb Alfons Comín. A Bolívia fou expulsat de la TV boliviana perquè en el seu programa “En carne viva” havia inclòs una entrevista amb membres del “Ejército de Liberación nacional” (ELN). En temps d'Ovando va patir la primera detenció policial.

En una altra ocasió fou el Ministre de l'interior qui el va citar per queixar-se perquè Espinal criticava el feixisme. L'ambaixador d'Espanya el va fer cridar per protestar d'un editorial en el qual, a propòsit del casament d'una néta de Franco amb un descendent de la monarquia, criticava l'ambició de tots els dictadors. Espinal el va deixar parlar, al final es va limitar a dir a l'ambaixador espanyol que ell era un súbdit bolivià ... En una altra ocasió fou la mateixa dona de Banzer qui el va increpar per una intervenció seva en un cinema-forum

Un editorial a radio Fides de febrer del 73 titulat “Lo nuevo y lo viejo” en que comparava el nomenament de nous cardenals (“el senat més vell del món”, “decrèpit i biològicament més inclinat a conservar i frenar que a obrir nous camins”) amb l'ordenació del primer diaca “aymara” (“un primer pas clar i decidit per a fer l'Església boliviana molt més autòctona ...” desitgem que aquesta vitalitat de les bases de l'Església es vagi propagant fins els estrats superior”) (41), va provocar una airada protesta del nunci i la conseqüent dimissió d'Espinal de radio Eides.

Per haver dit en una crítica cinematogràfica en el diari “Presencia” que el capella de la pel·lícula “Muerte al amanecer” estava més amb el poder que amb el poble, “com passa moltes vegades entre nosaltres”, és despatxat del diari catòlic del matí “Presencia”, on havia col·laborat durant

deu anys com a crític cinematogràfic.

Quan Banzer, el desembre del 77, pressionat per Carter, va anunciar unes pròximes eleccions i va concedir una tímida amnistia política, un grup de dones minaires va iniciar una vaga de fam per obtenir una amnistia plena i sense restriccions. Espinal no es limita només a fer gestions davant l'Arquebisbe de La Paz perquè les dones fossin acollides a l'Arquebisbat, sinó que junt amb un grup de l'Assemblea de drets humans va ingressar ell també a la vaga de fam que dura 19 dies. La vaga s'extengué i milers de vaguistes pressionaren el govern en un moviment de solidaritat mai vist. Desallotjats per la policia, mentre a instàncies d'Espinal es llegien les Bonaures de Lluç, ell i un grup prosseguiren la vaga de fam i de set fins que el govern va concedir la plena amnistia. Aquesta vaga, de la qual posseïm una àmplia narració d'Espinal (42), va constituir una de les experiències més intenses de la seva vida. Va tenir consciència lúcida que es jugava la vida, però això li produïa una gran serenor:

“La vida és per a això, per a gastar-la... pels altres” (43).

Es va sentir immers en el poble d'una forma nova i com “nacionalitzat per la fam”, en una solidaritat històrica amb tots els qui passen gana de pa i de justícia. Per ell era a més una profunda experiència espiritual:

“La fam em resultava una magnífic ritu religiós de solidaritat i comunió” (44).

Des del poble les coses es veien més clares. Les diferents posicions dels homes de l'Església també quedaven clarificades: l'apropament i la solidaritat de Monsenyor Manrique, la diplomàtica llunyania d'altres responsables eclesiàstics.

La victòria final havia estat important:

“No solament s'ha aconseguit el que es demanava, sinó que s'ha donat esperança i gosadia a la resta del poble” (45).

A ell, experiència del triomf net i desinteressat li feia valorar més positivament encara la vaga de fam:

“M'ha fet la impressió que aquests han estat els dies que valia la pena de viure; valia la pena sacrificar-ho tot per ells. Hem vist clarament que hi ha coses que valen més que la pròpia vida. No serà un ideal molt roï esperar morir-se de senectut i vellesa?. No serà millor morir per alguna cosa?” (46).

La narració de la vaga conclou amb una expressió ben típica seva, plena de senzillesa i enemiga de tota vistositat individualista:

“Finalment, no hem fet la vaga de fam tu o jo; ha estat tot el poble, hem estat un de més dins el corrent. No he fet res d'extraordinari; era quelcom que simplement s'havia de fer” (47).

Quan dos anys més tard, el 21 de març del 1989, uns desconeguts varen introduir Espinal dins d'un jeep, el van torturar i l'acribillaren a trets, deixant-lo mort al camí de Chacaltaya, en Lluís va entregar la seva vida senzillament, com aquell que compleix un deure manat. Les 80.000

persones que varen assistir al seu enterrament, testimoniaren que havien compres el sentit de la seva vida i de la seva mort: en Lluís havia mort pel poble.

2.—L'explicació de la paràbola

La vida i la mort d'en Lluís tenen una explicació obvia: fou un home que va estimar la justícia i la llibertat, es va posar al costat del poble oprimat i va patir la repressió dels poderosos.

Hi ha un nivell de comprensió de la seva vida fàcilment intel·ligible. Els milers de persones que el varen acompanyar al cementiri en un gest de dolor espontani i ben sincer, varen comprendre que en Lucho havia estat un home del poble i el seu portaveu. En la seva mort el poble va recobrar l'esperança, veient que en cara és possible viure amb dignitat i lluitar per la justícia. En aquest sentit, la mort d'en Lluís fou ecumènica i esperançadora.

Però hi ha un altre nivell més pregon, que transcendeix la dimensió humana penetrant-lo fins les seves arrels. En Lucho va ser un creient, un cristià, un home evangèlic, un apassionat del Regne, un místic de Jesús. Si els seus escrits de cinema, els seus editorials es mantenen ordinàriament en una sòbria secularitat humanista, en les seves oracions expressa les seves arrels més fondes: Jesús, el Fill de Déu, que "s'havia naturalitzat home" i al qual li agradava anomenar-se el Fill de l'Home, que "no era un turista diví", "va encendre l'esperança, va ensenyar la dignitat i l'alliberament, la germanor i l'amor, estimant la seva terra a peu com un beduí", l'amic dels paries i camperols del seu poble, que "va parlar clar, amb la franca sinceritat dels que no tenen por a la mort" va fustigar rics i poderosos, fou acusat en fals, el condemnaren a judici il·legal i el varen torturar; foren els "bons" els assenyats i els polítics els qui el van entregar a la mort. "Però ell no va renegar de la seva humanitat, ni es va donar de baixa de la seva solidaritat humana. Aquest Fill de l'Home "esta on hi ha una llàgrima, un crit, una mort, encara que se l'hagi volgut confinar al cel, lluny dels seus germans" (48). En aquest Jesús trobava suport la vida d'Espinal. La seva esperança s'alimentava d'una fe evangèlica, profunda, serena, incommovible, la fe que havia rebut de la seva família, l'havia portat a la Companyia de Jesús i al llarg de tota la seva vida l'havia animat d'un estil de vida semblant al de Jesús.

S'ha dit que la narració que en Lucho fa de la vaga de fam és una paràbola cristològica (49), i això es pot estendre a tota la seva vida. I per ser cristològica va poder ser profundament humana i significativa per a tot el poble, perquè des que el Fill de Déu s'ha fet el Fill de l'Home, el veritable humanisme és evangèlic i l'evangeli és profundament humà.

Aquesta fe no va estalviar a en Lluís moments d'angoixa o de soledat:

"Per això ens aclapara, de vegades, la angoixa davant el dolor, la mort, la soledat. Patim la injustícia i els nostres bons desitjos són estèrils com el riu dragat pel desert. I llavors, àdhuc el cel sembla de plom, on rebotja la nostra oració (...) Per que t'allunyes, Senyor, i ens abandones a les hores d'angoixa?. Malgrat tot, encara que ens matis, no volem deixar de confiar en Tu" (50).

La seva esperança es nodria del Crist gloriós, el que ha triomfat definitivament .

"El teu dolor ja ha passat; els teus enemics han fracassat abans de néixer; Tu ets el rei del

somriure definitiu (...) “Amb els nostres cossos encara en combat i amb l’anima rompuda, et cridem els primers crits de victòria i fins que esclati l’eternitat” (...) Senyor, triomfador dels segles foragita tot rictus de tristesa dels nostres rostres. No estem embarcats en un atzar; l’última paraula ja és teva. Més enllà del cruixir dels nostres ossos, ja ha començat l’Al·leluia” etern. Que les mil veus de les nostres ferides se sumin ja a la teva salmòdia triomfal” (51).

I acaba la seva oració al Ressuscitat amb aquesta significativa cita implícita de l'Apocalipsi (Apoc 21, 4):

“Tu eixugaràs les llàgrimes dels ulls de tothom per a sempre i la mort desapareixerà” (52).

IV. Interpretació Teològica

Espinal no fou un teòleg professional, encara que coneixia bé la teologia i a l'època d'estudiant havia estat un dels fundadors de la revista "Selecciones de Teología". Però la seva vida té densitat teològica i constitueix un lloc teològic privilegiat per a la reflexió eclesial.

A les pàgines anteriors hem fet l'esbós del sentir profètic de la seva vida. Espinal fou un profeta, amb la seva paraula va denunciar el ídols de la mort i va anunciar el Déu de la vida. Amb la seva vida dona un signe profètic d'entrega, una entrega que el va portar al martiri per la fe i la justícia. La seva vida, con la dels profetes i la del mateix Jesús, fou conflictiva. Però la seva mort va suscitar l'esperança del poble. A Espinal no li degué sorprendre el seu segrest final: L'havien amenaçat moltes vegades. Sobre la seva capçalera hi havia el Nou Testament i el senyal es trobava al capítol 23 de Sant Lluc: Jesús és condemnat a mort per Pilat.

Però creiem que la vida d'Espinal posseïa un sentit més pregon encara. Es troba al límit en el qual la profecia s'obre a l'apocalíptica. L'apocalíptica bíblica apareix quan la persecució es congria no només sobre el profeta, sinó sobre tot el poble, quan no es limita a un atac parcial d'un país estranger, sinó quan es tracta d'un en frontalment global i radical contra tot el poble de Déu, contra el Déu del poble. Llavors els profetes han de sostenir el poble en la persecució, anunciant en oracles apocalíptics el triomf definitiu, la victòria final, la resurrecció de tots els qui han mort en l'oblit a causa de la justícia. Precisament en aquest clima apocalíptic sorgeix l'esperança bíblica de la resurrecció (Dn. 7, 12; 2 Mac 7, 9; 12, 38-46). Gràcies a l'apocalíptica, Israel manté la seva esperança en temps del Macabeus i l'Església primitiva en les persecucions de l'imperi romà. Les imatges apocalíptiques són vives: la lluita contra la bèstia i el drac, la sang dels màrtirs, el triomf a la Jerusalem celestial, les noces de l'Anyell. No és una lluita simplement política sinó contra Baal, contra la Bèstia, contra Babilònia. És la lluita escatològica dels darrers dies que ja ha començat, lluita contra "els poders i potestats" d'aquest món (Ef. 6, 12), contra el misteri de la iniquitat ja present (2 Tes 2, 1-4), contra l'anticrist (Apoc.; Mt. 24). Aquesta lluita és sangosa, com ho fou la de Crist contra el Príncep d'aquest món (Jo 12, 31). Però la seva victòria queda assegurada pel triomf de l'Anyell, d'Aquell que va estar mort i ha vençut la mort, i posseeix les claus de la mort i de l'infern (Apoc. 1,18).

Espinal comença a actuar a Bolívia coincidint amb la reunió de Medellín i és assassinat l'any següent de Puebla. Tota la seva vida boliviana se situa en aquest lapsus en que l'Església llatino-americana pren consciència de la situació del continent: "estructures injustes" (53), "violència institucionalitzada" (54), "pecat social" (55), etc.... Puebla parla també de la ideologia de la Seguretat Nacional (56) que no s'harmonitza amb la visió cristiana de l'home (57).

Espinal amb la seva intuïció profètica i mística, amb la seva capacitat de penetrar en els signes del temps i d'expressar en imatges plàstiques la dimensió profunda de la realitat, compren que la dictadura militar que està al servei d'una minoria nacional i dels interessos transnacionals, és generadora de mort, és, com a tal, estructura de pecat, i que la idolatrització de les armes com a poder absolut té un deïx demoníac, contrari a Déu i a la humanitat. El poder dictatorial de les armes és un ídol, un Baal despòtic que es nodreix de sacrificis humans per assegurar la fecunditat econòmica d'uns pocs' és la Bèstia apocalíptica, és la historització aquí i ara dels poders de la iniquitat i de l'anticrist. Els seus fruits ho testimonien: fam, misèria' analfabetisme,

mortaldat infantil, curta esperança de vida, violació del drets humans, tortura i mort. Es tracta d'una autèntica religió de la mort i la violència, amb els seus temples, els seus sacerdots, els seus altars i les seves víctimes.

Però el més tràgic és que aquesta idolatria es vol fer passar per cristiana i defensora dels valors de la cristiandat occidental. La lucidesa profètica amb que Espinal capta aquesta terrible mentida és la que el porta a desemmascarar tota forma de cristianisme evasionista i qualsevol col·laboració eclesial amb els règims de Seguretat Nacional. Per ell, el pecat més gros de l'Església consisteix a passar del profetisme al maridatge amb les forces de la dictadura, el politiqueig diplomàtic a nivell de cúpules. Això explica la duresa de les seves crítiques a la mateixa institució eclesial—per a la qual resultava molt incomoda—, la seva passió per la veritat, la seva indignació davant les manejadisses i ocultaments:

“Els bisbes i sacerdots—diu en certa ocasió—a vegades semblen militars' que no permeten crítiques públiques per esperit de cos” (58). Més encara, Espinal intueix que moltes vegades l'Església funciona a la practica com si posseís una mena de Doctrina de la Seguretat eclesial, com si els interessos del Regne s'identifiquessin amb els de l'Església, els d'aquesta amb la jerarquia, i els d'aquesta última amb el manteniment de privilegis i poder.

Espinal veu, d'altra banda, que el poble i els cristians compromesos amb el poble, només recuperaran l'esperança i sortiran de la paràlisi de la por, si hom els desemmascara aquests ídols i els anuncia el veritable Déu de la vida, l'evangeli de Jesús, sense covardies ni reticències, si hom recupera realment la veritat que fa lliures.

Però aquesta lluita per la llibertat no és superficial. L'alliberament del poble no és simplement un afer social, polític o econòmic, sinó escatològic, que incloent els aspectes anteriors, els desborda. Les seves armes no són purament temporals o polítiques, sinó que són evangèliques: l'amor, la justícia, l'entrega, l'oració, el dejuni, el seguiment de Jesús. La lluita és a mort, a crucifixió, com la de Jesús. L'alliberament autèntic és salvífic, va més enllà de tot reduccionisme. I Espinal ofereix, sacerdotalment, la seva vida pel poble.

Els ídols de la mort aguaiten Espinal, el persegueixen emparant-se en l'obscuritat de les tenebres, el torturen, l'assassinen. Així creuen eliminar una veu que és massa coherent, massa lúcida, massa encertada en les seves denúncies. Sabia massa. I el feren callar. Però en contra del que es pensaven, el poble compregué que Espinal era la seva veu i la seva esperança i que la seva mort era un signe de la victòria del Regne sobre la mort i el mal. “Lucho, amigo, el pueblo está contigo” (sic) van cridar les 80.000 veus que l'acompanyaren fins al cementiri. “Assassinat per ajudar el poble” diu la seva inscripció sepulcral.

Però la figura d'Espinal i el seu martiri apocalíptic té un valor que transcendeix els límits de Bolívia i d'Amèrica Llatina. Es un testimoniatge universal. En el nostre món dominat per poders armamentistes cada dia més amenaçats, i per l'estreta aliança entre opressió econòmica i potència bèl·lica, on les forces armades, pel fet de ser-ho, constitueixen un tabú intocable i sacral, i es creuen posseïdors de la veritat i de la moralitat absolutes; en un món en el qual la carrera armamentística constitueix un risc per a la supervivència de la humanitat i la petició de desarmament sembla una ingenuïtat, la lluita a mort d'Espinal és un signe d'alerta i desesperança: el nostre únic Senyor és Jesús, no el déu de la guerra; l'última paraula no la poden tenir mai les dictadures basades en les armes, sinó el Ressuscitat, que és qui ens fa

lliures de veritat.

Acabem amb un dels fragments d'una de les "Oraciones a quemarropa":

"Senyor, fes-nos avorrir la retòrica de l'armamentisme i de les desfilades, així com evitem la propaganda en favor de la criminalitat (...) I als professionals de les armes i de la guerra, fes-los trobar un ofici millor perquè Tu Príncep de la Pau, odies la mort" (59).

Bolívia, Setembre 1983

Notes

- 1) **G. Iriarte. Esquemas para la interpretación de la realidad.** La Paz 1982
- 2) Espinal, des de 1968, visqué successivament els governs de Barrientos, y L.A. Siles Salinas, els cops d'Ovando, J. J. Torres, H. Bánzer (71-78), Pereda, Padilla, el breu període democràtic de Guevara, el sagnant cop de Natusch i la dèbil democràcia de Lúdia Gueiler, en la qual ell fou assassinat.
- 3) **La iglesia boliviana. Compromiso o traición?. De Mediellín a Puebla.** La Paz 1978
- 4) Sobre Espinal posseïm les següents obres:
 - **Luis Espinal, el grito de un pueblo**, CEP, Lima 1981, publicat per l'Assemblea permanent de Drets Humans de Bolívia. Els textos que citem, són ordinàriament d'aquesta obra. A Espanya ha estat publicada per IEPALA amb el títol
 - **LUCHO ESPINAL, testigo de nuestra América.**
 - **LUIS ESPINAL.— Oraciones a quemarropa**, Sucre, 1981
 - **En memoria de Luis Espinal, S.I.**, publicat per la Companyia de Jesús a Bolívia. Recull els articles de premsa apareguts durant la setmana següent a la seva mort i una selecció de cartes i telegrams d'homenatge
 - **F. MANRESA.— Luis Espinal, huelga de hambre, muerte de justicia**, Sal Terrae, 68 (1980) 857-870
 - **J.I. GONZÁLEZ FAUS.- Natán profeta ante el tío Sam. Meditación sobre Luis Espinal y Oscar Romero**, Noticias Obreras 783 (1980) 280-281.
 - **R. MARTALAY.— Comunidades en Sangre**, Mensajero, Bilbao 1983
- 5) **Serenidad, El grito de un pueblo**, p 16
- 6) **Muerte**, oc. p 103
- 7) *Ibdm*
- 8) *Ibdm*
- 9) **Las ideas**, oc. p 97
- 10) **La censura**, oc. p 93
- 11) **Año nuevo**, oc. p 89
- 12) oc. p 73
- 13) **Alerta contra la temptació neonazi**, és l'últim editorial que publica a Radio Fi des, oc. p 102
- 14) **Colaboracionismo**, oc. p 86
- 15) **Neutralidad**, oc. p 87
- 16) *Ibdm*
- 17) **Colaboracionismo**, oc. p 86
- 18) **Religión**, oc. p 83
- 19) **Oraciones a quemarropa, Cristianos del silencio**, lc. p 67-68
- 20) **Prudencia, El grito de un pueblo**, p 116
- 21) **Tesoros de la iglesia**. oc. p 84
- 22) *Ibdm*
- 23) **Religión**, oc. p 83
- 24) oc. p 16
- 25) **La vida humana**, oc. p 106
- 26) **A la muerte de un ayoreo**, oc. p 104. Cf. Requiem por un minero p 105
- 27) **El por qué de un nombre**, oc. p 91
- 28) **El periodismo de clase**, oc. p 95
- 29) **Para un nuevo periódico**, oc. p 92

- 30) **Fósiles**, oc. p 85
- 31) **Los pioneros**, oc. p 90
- 32) **No queremos mártires**, oc. p 107
- 33) *Ibdm*
- 34) **Cristiano no es**, oc. p 82
- 35) **Los fósiles**, oc. p 85
- 36) **Gastar la vida**, oc. p 113
- 37) *Ibdm*
- 38) **Accidente**, oc. p 114
- 39) **Muerte**, oc . p 103
- 40) **Oraciones a quemarropa. La iglesia del Concilio**, lc. p 13
- 41) **El grito de un pueblo**, p 17
- 42) **Testamento espiritual**. Testimoni personal de Lucho sobre el seus 19 dies de vaga de fam. La Paz 31 desembre 1977 a 18 gener 1978, **El grito de un pueblo**, 117-126. Vegeu també l'article de F. MANRESA que analitza aquest text d'Espinal.
- 43) oc. p 117
- 44) oc. p 122
- 45) oc. p 125
- 46) oc. p 125
- 47) oc. p 126
- 48) **Hijo del Hombre**, oc. p 81
- 49) **F. Manresa**, oc. p 869
- 50) **Crisis, El grito de un pueblo**, p 115
- 51) **Cristo glorioso**, oc. p 111
- 52) *Ibdm*
- 53) **Medellín**, Justicia I
- 54) **Medellín**, Paz ! ó
- 55) **Puebla**, 28
- 56) **Puebla**, 547
- 57) **Puebla**, 549
- 58) **El grito de un pueblo**, p 40
- 59) **Oraciones a quemarropa** . Paz p 75 -76

© *Cristianisme i Justícia* - Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona
T: 93 317 23 38 - Fax: 93 317 10 94
espinal@redestb.es - <http://www.fespinal.com>